

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 334.716.

JEL Classification: L20; L29

АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕОБХІДНОСТІ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

© 2020 ГАВКАЛОВА Н. Л., ГАГАРИНОВ О. В.

УДК 334.716

JEL Classification: L20; L29

Гавкалова Н. Л., Гагарінов О. В.

АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕОБХІДНОСТІ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Метою статті є аналіз економічних показників діяльності промислових підприємств України як основа актуалізації необхідності інтенсифікації управління їх економічною поведінкою. Авторами було проаналізовано показники соціально-економічного розвитку України за період 2010–2018 рр., динаміку обсягів і структуру реалізованої промислової продукції в Україні за 2014–2019 рр., зокрема, динаміку та структуру обсягу реалізованої продукції у переробній промисловості, динаміку та структуру обсягів реалізації продукції машинобудування, фінансові результати діяльності промислових підприємств в цілому та у машинобудуванні зокрема. Все це дало можливість зробити висновки щодо стану промисловості в Україні, а саме: на сьогодні відбувається поступове подолання наслідків фінансової кризи та політико-економічних наслідків; проблема розвитку машинобудування полягає у застарілій матеріально-технічній базі, а отже, відображається на конкурентоспроможності в цілому через вплив на якість і собівартість продукції, та її невідповідності вимогам світового ринку; рентабельність операційної діяльності низька та знижується у 2018 році, що не дає можливості підприємствам розвиватися, а також стимулює низьку інноваційну активність, тому що основним джерелом фінансування інноваційного процесу є власні кошти підприємств; кількісний склад працівників промислових підприємств знижується, в той час як і гіршає якісний склад, що є наслідком того, що заробітна плата значно нижча за середньосвітову, а також продовжується відтік висококваліфікованих кадрів через трудову міграцію; незначна частка машинобудування у структурі промисловості України, а саме 11,77 % станом на 2019 рік; висока ресурсоемність, енергоємність і матеріалоемність продукції машинобудування, а також низькі темпи виробки, освоєння і випуску нової продукції. Все це дає можливість актуалізувати необхідність інтенсифікації управління економічною поведінкою підприємств як спосіб розвитку промисловості України.

Ключові слова: промисловість України, аналіз, інтенсифікація, економічна поведінка, підприємство

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-224-239>

Рис.: 11. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 9.

Гавкалова Наталія Леонідівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: ngavl@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1208-9607>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/U-6771-2017>

Гагарінов Олексій Валерійович – викладач кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: gagarinov109@gmail.com

УДК 334.716

JEL Classification: L20; L29

Гавкалова Н. Л., Гагарінов О. В. Актуализация необходимости интенсификации управления экономическим поведением предприятий на основе анализа экономических показателей их деятельности

Целью статьи является анализ экономических показателей деятельности промышленных предприятий Украины как основа актуализации необходимости интенсификации управления их экономическим поведением. Авторами были проанализированы показатели социально-экономического развития Украины за период 2010–2018 гг., динамика объемов и структура реализованной промышленной продукции в Украине за 2014–2019 гг., в частности динамика и структура объема реализованной продукции в перерабатывающей промышленности, динамика и структура объемов реализации продукции маши-

UDC 334.716

JEL Classification: L20; L29

Gavkalova N. L., Haharinov O. V. Prioritizing the Need to Intensify Management of Economic Behavior of Enterprises Based on Analysis of Economic Indicators of their Activities

The aim of the article is the analysis of economic indicators of industrial enterprises of Ukraine as a basis for prioritizing the need to intensify management of their economic behavior. The authors analyze the indicators of socio-economic development of Ukraine for the period 2010–2018; the changes in the volumes and structure of industrial products sold in Ukraine for 2014–2019, in particular those in the volume of products sold in the processing industry; the changes in sales volumes of engineering products; the financial results of industrial enterprises in general and engineering ones in particular. All this has allowed to draw conclusions about the state of the industrial sector in Ukraine, namely: at present, there observed a gradual

ностроения, финансовые результаты деятельности промышленных предприятий в целом и в машиностроении в частности. Все это позволило сделать выводы о состоянии промышленности в Украине, а именно: в настоящее время происходит постепенное преодоление последствий финансового кризиса и политико-экономических последствий; проблема развития машиностроения заключается в устаревшей материально-технической базе, а следовательно, отражается на конкурентоспособности в целом из-за влияния на качество и себестоимость продукции, и ее несоответствия требованиям мирового рынка; рентабельность операционной деятельности низкая и снижается в 2018 году, что не дает возможности предприятиям развиваться, а также стимулирует низкую инновационную активность, так как основным источником финансирования инновационного процесса являются собственные средства предприятий; количественный состав работников промышленных предприятий снижается, в то время, как и ухудшается качественный состав, являющиеся следствием того, что заработная плата значительно ниже среднемировой, а также продолжается отток высококвалифицированных кадров из-за трудовой миграции; незначительная доля машиностроения в структуре промышленности Украины, а именно 11,77% по состоянию на 2019 год; высокая ресурсоемкость, энергоемкость и материалоемкость продукции машиностроения, а также низкие темпы разработки, освоения и выпуска новой продукции. Все это дает возможность актуализировать необходимость интенсификации управления экономическим поведением предприятий как способ развития промышленности Украины.

Ключевые слова: промышленность Украины, анализ, интенсификация, экономическое поведение, предприятия.

Рис.: 11. Табл.: 1. Библ.: 9.

Гавкалова Наталья Леонидовна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой государственного управления, публичного администрирования и региональной экономики, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: ngavl@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1208-9607>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/U-6771-2017>

Гагаринов Алексей Валерьевич – преподаватель кафедры государственного управления, публичного администрирования и региональной экономики, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: gagarinovl09@gmail.com

Вступ. Динаміка сьогоденного світу настільки значна, що час, в якому ми живемо, називають «епохою біфуркацій». Все більших обертів набирає четверта індустріальна революція, основним трендом якої є тотальна роботизація, а також прогнозується, що вона призведе до заміни 40–50 % усього устаткування.

Окрім цього, в 1991 році з державною мегасистемою СРСР відбулася ентропогенна системна катастрофа, під якою слід розуміти: результат некерованого процесу наростання ентропії в штучній організаційній системі, який спричиняє її розпад (саморуйнування) внаслідок нездатності керуючої підсистеми трансформувати організаційну систему з вихідного хаотичного стану в цільовий системний стан, тобто такий, в якому виробляється негаентропія [1].

Ентропогенна системна катастрофа, що відбулася з СРСР, призвела до швидкого та безсистемного створення незалежних державних систем, серед яких опинилася

overcoming of the consequences of the financial crisis and the political and economic consequences; the problem of the development of mechanical engineering is in the outdated material and technical base that influences its general competitiveness due to the impact on the quality and cost of products, which results in their non-compliance with the requirements of the world market; operating profitability is low and decreases in 2018, which does not allow enterprises to grow and also stimulates the low innovation activity since the main source for financing the innovation process is the own funds of enterprises; the quantitative composition of workers in industrial enterprises is declining while the qualitative composition is deteriorating, which results from the fact that wages are significantly lower than the world average ones, and the outflow of highly qualified personnel continues due to labor migration; an insignificant share of mechanical engineering in the structure of industry of Ukraine, namely 11.77% as of 2019; high resource consumption, energy intensity, and material consumption of engineering products, as well as low rates of development, mastering and manufacturing of new products. All this makes it possible to prioritize the need to intensify management of the economic behavior of enterprises as a way for developing industry in Ukraine.

Keywords: industry of Ukraine, analysis, intensification, economic behavior, enterprise.

Fig.: 11. Tabl.: 1. Bibl.: 9.

Gavkalova Nataliia L. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Public Administration, Public Administration and Regional Economics, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: ngavl@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1208-9607>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/U-6771-2017>

Haharinov Oleksii V. – Lecturer of the Department of Public Administration, Public Administration and Regional Economics, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: gagarinovl09@gmail.com

система державного управління України. Внаслідок цього в ній виникла і стала наростати системна криза, наслідки якої ще не усунені. Все це зумовлює актуальність та своєчасність досліджень, пов'язаних з інтенсифікацією управління економічною поведінкою підприємств в умовах подолання наслідків системної кризи.

Системна криза – це стан і поведінка створеної з порушенням системних принципів і організованої до функціонування з відхиленням від системних закономірностей організаційно-економічної системи, зовнішні та внутрішні впливи на яку спричиняють в її внутрішньому середовищі режим генерації проблем, нестабільний та нестійкий стан [2, с. 14].

Цими процесами і актуалізується проблема інтенсифікації управління економічною поведінкою підприємств. Загалом дослідженням економічної поведінки соціально-економічних систем займалися багато відомих зарубіжних і вітчизняних учених: А. Сміт, А. Маршалл, Г. Шмоллер,

Ж.-Б. Сей, Г. Саймон, Р. Коуз, Д. Норт, М. Вебер, Й. Шумпетер, Н. Шибяева, Н. Карачина, Ю. Заїка [3], В. Зубенко [4], В. Цапенко [5] та ін. Проте ця тема потребує подальшого поглиблення, в тому числі з позиції актуальних даних щодо стану розвитку діяльності промислових підприємств України.

Метою статті є аналіз економічних показників діяльності вітчизняних промислових підприємств як основи актуалізації необхідності інтенсифікації управління їх економічною поведінкою.

Результати. На думку Заїки Ю. А та Садекова А. А. [3, с. 10] під економічною поведінкою підприємства слід розуміти стратегічно визначений напрям взаємопов'язаних, цілеспрямованих дій, методів і способів для реалізації пріоритетних цілей підприємства в умовах адаптації до змін, що пов'язані з вибором раціональних економічних альтернатив, в якому мінімізуються витрати, і максимізується чистий дохід.

При цьому економічна поведінка підприємств залежить від умов господарювання, які притаманні певній економічній системі [7]. Отже, проаналізуємо економічні

показники діяльності промислових підприємств України, в тому числі, щоб скласти картину щодо умов їх господарювання.

Використовуючи дані Державного комітету статистики України [7], авторами було сформовано таблицю з основними показниками, що характеризують соціально-економічний розвиток України за період 2010–2018 рр. (табл. 1). Для отримання більш обґрунтованої картини авторами було проведено також порівняння отриманих результатів у гривневому вимірі по роках з долларом США. Курс долара США до гривні по роках поданий на рис. 1. на основі використання джерел [8; 9].

Отже, проаналізувавши дані таблиці, можна зробити декілька висновків. Обсяг промислової реалізованої продукції (робіт, послуг) збільшується останні п'ять років у гривні, проте у долларовому еквіваленті у 2015 році ми бачимо суттєвий спад на 44,07 млн дол. США порівняно з 2014 роком. З 2016 року і по 2018 рік включно у дол. США обсяг реалізації промислової продукції збільшується, проте слід зазначити, що все ж таки показник 2018 року на 66,6 млн дол. США менший за 2013 рік.

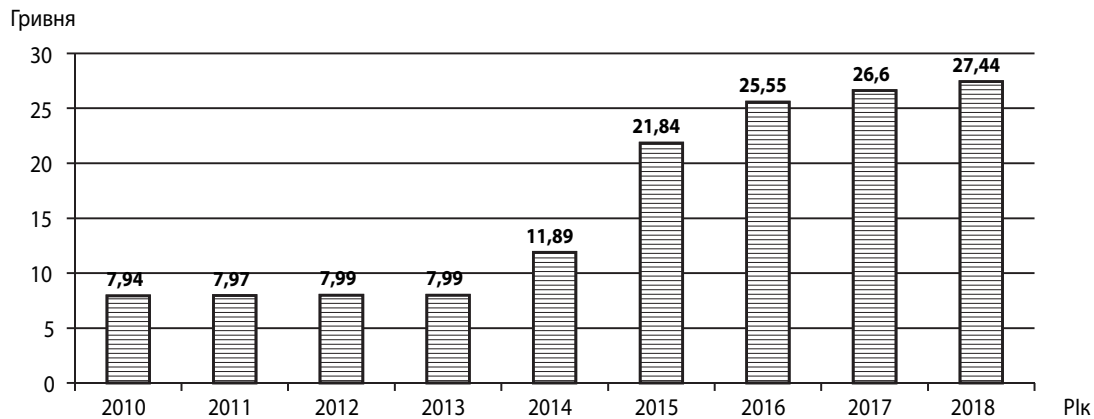

Рис. 1. Офіційний курс гривні щодо долара США (середній за період 2010–2018 рр.)

Джерело: побудовано авторами на основі [8; 9]

Що стосується сільського господарства, то ситуація така: починаючи з 2010 року по 2018 рік включно у гривневому вимірі ми бачимо зростання. Так, наприклад, станом на 2018 рік порівняно з 2010 роком зростання склало 428,06 %, або 418523,19 млн грн. Проте у долларовому вимірі можна говорити про спад у 2014 році порівняно з 2013 роком на 2120,01 млн дол. США, або на 10,7 %. В той час як у 2016 році ми також бачимо зниження порівняно з 2015 роком. Зростання відбулося у 2018 році порівняно з попереднім періодом, проте це все одно менше на 981,02 млн дол. США порівняно з 2013 роком.

Своєю чергою, у машинобудуванні після падіння у 2014 році порівняно з 2013 роком на 17588,48 грн та 6846,03 млн дол США відповідно у гривневому вимірі спостерігається зростання, проте як у долларовому вимірі – падіння у 2015 та зменшення у 2016 роках до попередніх періодів. З 2017 року намітилося зростання, але об'єм реалізації машинобудування у 2018 році склав тільки 49,1 % від 2013 року.

Щодо обсягу реалізації тваринництва, то починаючи з 2010 року по 2016 рік включно ми бачимо зростання у гривневому вимірі. Спад відбувся у 2017 році на 5474,63 млн грн, або на 7,85 % до попереднього періоду, проте вже у 2018 році зростання відновилося. У долларовому еквіваленті ситуація дещо інша: з 2010 року по 2013 рік включно – зростання, з 2014 року по 2017 рік – падіння, а з 2018 року – відновлення зростання. Слід зазначити, що, незважаючи на зростання у 2018 році обсягів реалізації продукції тваринництва, це складає всього на всього в абсолютному вимірі 59,3 % від показника 2013 року.

Реалізація на забій сільськогосподарських тварин мала тенденцію до зростання у період 2010–2014 рр. З 2015 року має місце зниження, а саме на 52,9 тис. тонн, або на 1,6 %. Загалом діапазон коливання з 2015 року по 2018 рік включно становить 3270,4–3318,1 тис. тонн. Щодо виробництва молока, то починаючи з 2015 року спостерігається щорічне зменшення. Наприклад, зменшення у 2018 році порівняно з попереднім періодом склало 216,5 тис. тонн, або

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку України за період 2010–2018 рр.

Показник	Од. вим.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	20131 р.	20142 р.	20152 р.	20162 р.	20172 р.	20182 р.
		3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	2									
Обсяг промислової реалізованої продукції (робіт, послуг)	млн грн	1173,80	1478,70	1517,62	1493,85	1567,71	1917,19	2343,00	2862,31	3302,54
	млн дол. США	147,83	185,53	189,94	186,96	131,85	87,78	91,70	107,61	120,36
Обсяг реалізації: сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг	млн грн	97725,94	122095,27	159565,62	158160,16	210152,73	357384,18	397280,53	447459,26	516249,13
	млн дол. США	12308,05	15319,36	19970,67	19794,76	17674,75	16363,74	15549,14	16821,78	18813,74
Обсяг реалізації: машинобудування	млн грн	107867,71	150112,89	164236,57	130730,35	113141,87	128497,16	150027,76	183446,63	220466,28
	млн дол. США	13585,35	18834,74	20555,27	16361,75	9515,72	5883,57	5871,93	6896,49	8034,49
Обсяг реалізації: тваринництво	млн грн	26285,37	28302,01	31713,24	32005,60	39796,11	55731,38	58238,53	53660,90	65186,66
	млн дол. США	3310,50	3551,07	3969,12	4005,71	3347,02	2551,80	2279,39	2017,33	2375,61
Реалізація на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі)	тис. т	2920,9	3031,8	3118	3203,3	3323,3	3270,4	3273,1	3266,9	3318,1
	тис. т	11248,6	11086	11376,6	11190,6	11191,6	10615,4	10381,8	10280,5	10064,0
Показник	Од. вим.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	20131 р.	20142 р.	20152 р.	20162 р.	20172 р.	20182 р.
Кількість одержаних яєць від птиці свійської	млн шт.	15907,5	18689,9	19110,3	19094,1	19652,1	16782,9	15100,0	15505,8	16138,5
	т	4111	3877	3724	2621	2604	2270	2072	1967	1913
Виробництво вовни	млн грн	42918,1	61671,7	62937,2	58586,2	51108,7	57515,0	73726,9	105682,8	141213,1
	млн дол. США	5405,30	7737,98	7877,00	7332,44	4298,46	2633,47	2885,59	3973,04	5146,25
Вантажообіг	млн т/км	404572,9	426427,7	394648,1	379045	335151,7	315341,8	323473,9	343057,1	303747,73
	млн пас. км	129815,3	134254,0	132479,7	128508,2	106147,8	97280,7	102239,4	99277,7	96140,833
Експорт товарів	млн дол. США	51430521,6	68394195,7	68809810,6	63312022,1	53901689,1	38127149,7	36361711,2	43264736,0	47334987,0

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Імпорт товарів	млн дол. США	60739969,3	82608240,0	84658059,9	76963965,4	54428716,9	37516443,0	39249797,2	49607173,9	57187578,0
Сальдо (+, -)	млн дол. США	-9309447,7	-14214044,3	-15848249,3	-13651943,3	-527027,8	610706,7	-2888086	-6342437,9	-9852591
Оборот роздрібною торгівлі	млн грн	529883,20	649245,60	767026,00	838230,10	901923,70	1018778,20	1175319,2	815344,30	930629,20
	млн дол. США	66735,92	81461,18	95998,25	104909,90	75855,65	46647,35	46000,75	30652,04	33915,06
Сукупні ресурси в середньому за місяць розрахунку на 1 домогосподарство	грн	3481,00	3853,90	4144,50	4470,50	4563,30	5231,70	6238,80	8165,20	9904,10
	дол. США	438,41	483,55	518,71	559,51	383,79	239,55	244,18	306,96	360,94
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на 1 домогосподарство	грн	3073,30	3458,00	3592,10	3820,30	4048,90	4952,00	5720,40	7139,40	8308,60
	дол. США	387,07	433,88	449,57	478,14	340,53	226,74	223,89	268,40	302,79
Робоча сила працездатного віку	у середньому тис. осіб.	19 164,0	19 181,7	19 317,8	19 399,7	19 035,2	17 396,0	17 303,6	17 193,2	17 296,2
Безробітне населення за методологію МОП працездатного віку	тис. осіб	1 712,5	1 660,9	1 589,2	1 510,3	1 847,1	1 654,0	1 677,5	1 697,3	1 577,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата на 1 працівника	грн	2 250	2 648	3 041	3 282	3 480	4 195	5 183	7 104	8 865
	дол. США	283,38	332,25	380,60	410,76	292,68	192,08	202,86	267,07	323,07
Заборгованість із виплати заробітної плати	млн грн	17 873,6	13 879,1	10 995,5	11 406,8	15 466,5	15 175,18	23 512,14	26 881,44	31 578,02
	млн дол. США	2251,08	1741,42	1376,16	1427,63	1300,80	694,83	920,24	1010,58	1150,80

Примітки: 1 – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції; 3 – дані за січень – листопад; 4 – дані наведено по юридичних особах та відокремлених підрозділах юридичних осіб із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб.

Джерело: розраховано та сформовано авторами на основі [7–9]

10,35 %. Приблизно така тенденція прослідковуються щодо кількості одержаних яєць від свійської птиці. Зростання у 2010–2012 роки, незначний спад у 2013 році – 16,2 млн шт., або 0,08 %. Зростання у 2014 році, спад у 2015–2016 роках, та поступове зростання у 2017–2018 роках. У 2018 році питома вага обсягу реалізації від найбільшого показника за період (2012 рік) складає 84,45 %. Що стосується виробництва вовни, то вочевидь прослідковується тенденція до зменшення за весь період, що аналізується. Так, найбільший показник був у 2010 році – 4111 тонн, найменший, відповідно, у 2018 році – 1913 тонн.

У сфері виробництва будівельної продукції та робіт спостерігається така тенденція: у 2012 році був незначний спад, а саме на 1265,5 млн грн, або 2,05 % до попереднього року, спад також продовжився у 2013 році – на 4351 млн грн, або на 6,91 % до попереднього року. Проте вже з 2015 року у гривневому вимірі та з 2016 року у доларовому вимірі прослідковується зростання. У гривневому вимірі зростання складало з 2015 року по 2018 рік до попереднього періоду 12,53 %, 28,19 %, 43,34 % та 33,62 % відповідно, а у доларовому вимірі з 2016 року по 2018 роки до попереднього періоду – 9,57 %, 37,68 та 29,53 %.

Що стосується вантажообігу, у 2018 році він знизився до попереднього на 41309,3 млн т/км, або на 12,04 %. Загалом стало тренду на зменшення або збільшення виділити важко по роках. Проте з початку періоду можна говорити, що зменшення складало 100825,2 млн т/км, або 24,92 %. Водночас щодо пасажирообігу, то ситуація щодо тенденцій розвитку близька до ситуації з вантажообігом. В цілому пасажирообіг за вісім років зменшився на 33674,47 млн пас./км, або на 25,94 %.

Аналіз щодо стану експорту й імпорту за досліджуваної свідчить про те, що позитивне сальдо було тільки у 2015 році та складало 610706,7 млн дол. США. Україна є імпортоорієнтованою країною.

Щодо обороту роздрібною торгівлю, то у гривневому еквіваленті можна спостерігати збільшення у період з 2010 по 2016 роки, в той час як у 2017 році – зменшення на 359974,9 млн грн, або 30,63 %, з подальшим збільшенням у 2018 році на 115284,9 млн грн, або на 14,14 %. Ситуація у доларовому еквіваленті дещо інша, а саме: зростання у період 2010–2013 рр. та суттєве зменшення у період 2014–2017 рр. з певним збільшенням у 2018 році до переднього періоду – на 3263,02 млн дол. США, або на 10,64 %.

Стан за сукупними ресурсами в середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство такий: збільшення щороку у гривневому еквіваленті. У доларовому еквіваленті – поступове збільшення у період 2010–2013 рр., з 2014 по 2016 рік включно – поступове зменшення, а з 2017 року – відновлення зростання. Проте показник 2018 року складає всього на всього 64,51 % від найбільшого показника за період, який був у 2013 році. Тенденція за сукупними витратами в середньому на місяць у розрахунку на 1 домогосподарство аналогічна з тенденцією за сукупними ресурсами. Так, сукупні витрати у 2018 році склали 63,32 % від найбільшого показника (2013 рік) за період у доларах США.

Робоча сила працездатного віку щорічно приростала у період 2010–2013 рр. З 2014 року намітилася тенденція до зменшення, яка зберігається досі. Різке зменшення робочої

сили працездатного віку відбулося у 2015 році відповідно до попереднього року на 1639,2 тис. осіб, або на 8,61 %.

Найбільший показник безробітного населення склав 1847,1 тис. осіб у 2014 році. В той час як у період 2010–2013 рр. спостерігається зменшення, у 2014 році – різке збільшення до попереднього періоду на 336,8 тис. осіб, або 22,3 %. У 2015 році – зменшення на 193,1 тис. осіб, або 10,45 %, порівняно з 2014 роком. У 2016–2017 рр. – поступове збільшення з подальшим зменшенням у 2018 році до попереднього на 119,7 тис. осіб, або 7,05 %.

Середньомісячна номінальна заробітна плата за аналізованій період у гривневому еквіваленті має тенденцію до збільшення. Проте у доларовому еквіваленті ситуація така: з 2010 року по 2013 рік – збільшення, у 2014 році – різке зменшення на 118,08 дол. США, або на 28,74 %; у період 2014–2016 рр., з 2017 року по 2018 рік включно – збільшення. У 2018 році показник склав 78,65 % від найбільшого значення показника у 2013 році, який дорівнює 410,76 дол. США.

У 2010–2012 рр. заборгованість із заробітної плати мала тенденції до зменшення як у гривневому, так і у доларовому еквіваленті. З 2013 року по 2018 рік спостерігається тенденція до збільшення у гривневому еквіваленті. Щодо доларового еквівалента, то у 2013–2014 рр. – збільшення, у 2015 році – різкий спад на 605,97 млн дол. США, або 46,58 % до попереднього року, з 2016 року по 2018 рік – збільшення. Так, показник 2018 року на 65,62 % більше від найменшого показника за період, яким відзначився 2015 рік.

Розглянемо динаміку розвитку промисловості в Україні. Зазначимо, що в цілому промисловість поділяється на: переробну, добувну промисловість і розроблення кар'єрів, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, водопостачання, каналізацію, поводження з відходами. Машинобудування, своєю чергою, відноситься до переробної промисловості.

На рис. 2 наведено динаміку обсягів промислової реалізованої продукції в Україні за 2014–2019 рр. у гривневому еквіваленті.

З рис. 2 видно, що обсяги реалізованої промислової продукції в Україні у період 2014–2018 рр. зростають, в тому числі за напрямками. У 2019 році в цілому спостерігається зменшення на 27775,3 млн грн, або на 1,1 %. Проте продовжує зростання добувна промисловість і розроблення кар'єрів на 14019,1 млн грн, або 3,68 % до попереднього року, та водопостачання, каналізація, поводження з відходами на 4719,2 млн грн, або на 18,45 % до попереднього року. В той час як переробна промисловість знизилася на 39441,2 млн грн, або 2,4 %, та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 7072,4 млн грн, або на 1,52 % до попереднього року.

Спираючись на те, що, за даними Міністерства фінансів, середній обмінний курс гривні до долара США в 2019 році становив 25,8 грн/дол. [6], проаналізуємо динаміку обсягів промислової реалізованої продукції в Україні за той самий період (рис. 3).

Отже, виходячи з рис. 3 можна стверджувати про відмітність тенденцій щодо обсягів реалізованої промислової продукції в Україні за аналогічний період у гривне-

Обсяг промислової
реалізованої продукції, млн грн

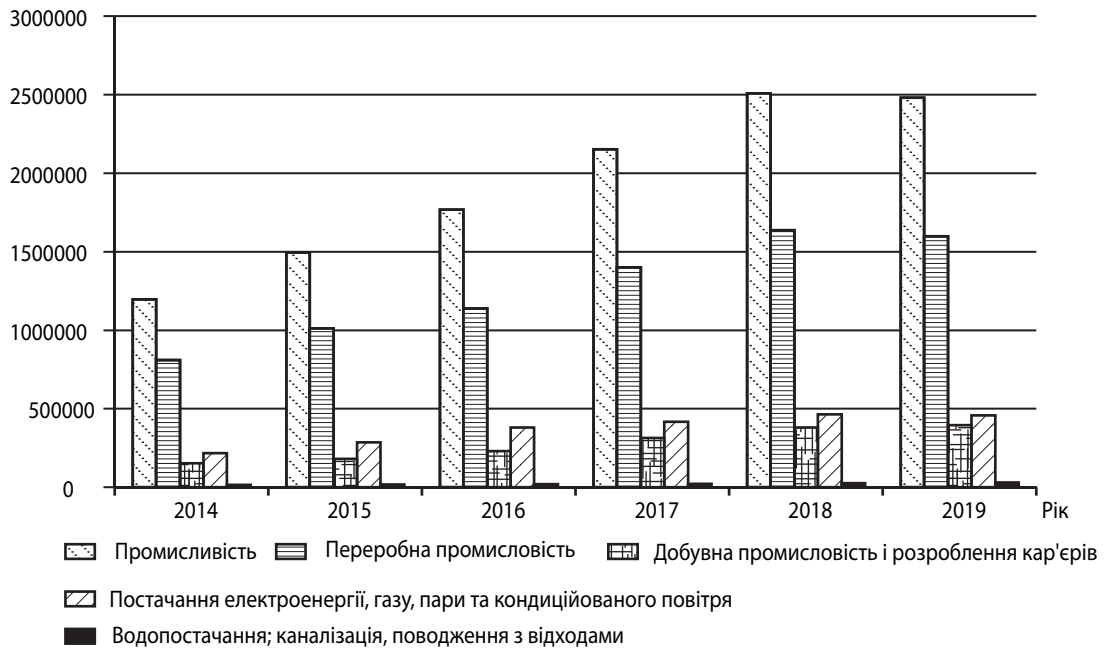

Рис. 2. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції в Україні за 2014–2019 роки у гривневому еквіваленті

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Обсяг промислової
реалізованої продукції, млн дол. США

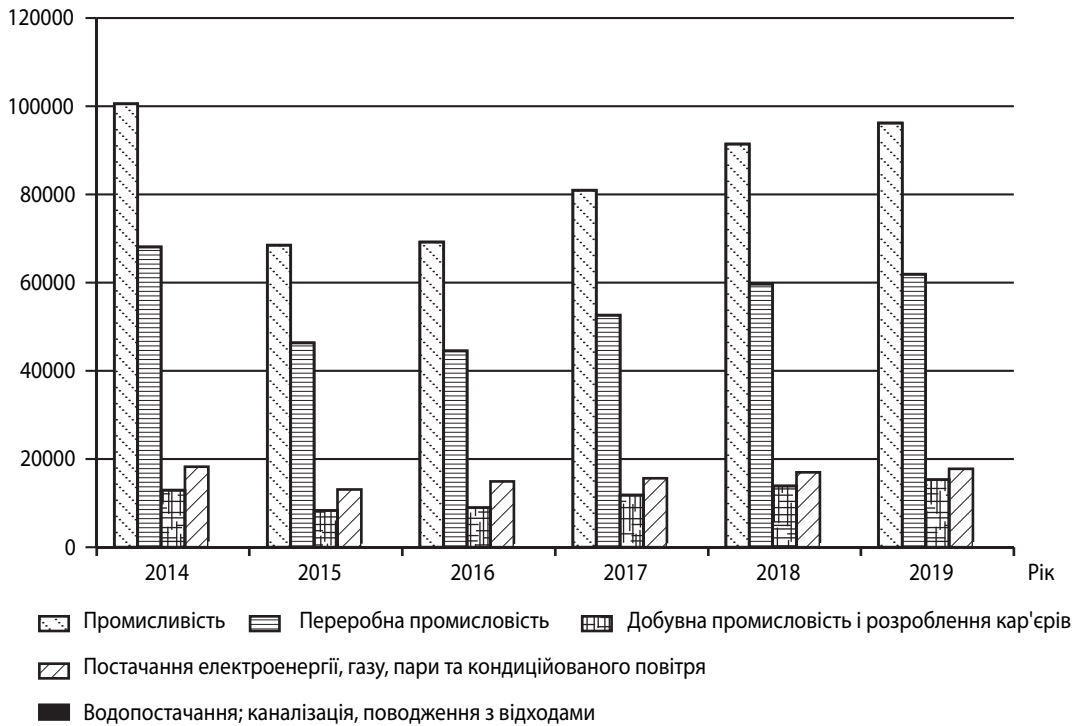

Рис. 3. Динаміка обсягів промислової продукції в Україні за 2014–2019 роки в еквіваленті до долара США

Джерело: побудовано авторами на основі [7 – 9]

вому еквіваленті. Так, у 2015 році відбулося різке зниження в цілому та за напрямками зокрема. Загалом зниження до попереднього року склало 32055,7 млн дол. США, або на 31,87 %. З 2016 року зростання відновилося.

Ця тенденція в цілому присутня і досі, зокрема, по всіх напрямках, окрім переборної промисловості, у якій у 2016 році продовжився спад на 1799,08 млн дол. США, або на 3,88 %, до попереднього року. Відповідно, зростання

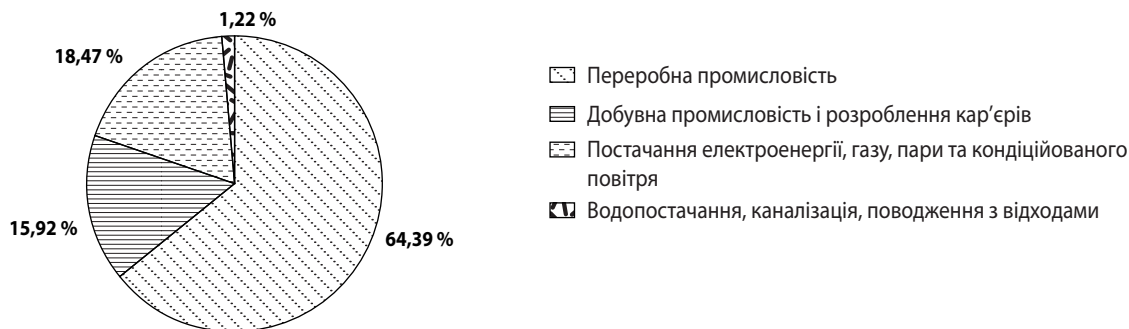

Рис. 4. Структура обсягу реалізованої промислової продукції в Україні за 2019 рік

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі [7]

Відповідно до рис. 4 можна зробити висновок, що переробна промисловість займає 64,39 %, добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 15,92 %, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 18,47 %, а водопостачання, каналізація, поводження з відходами – 1,22 %.

Проаналізуємо більш детально машинобудування України, яке, як зазначалося вище, є невід'ємною частиною переробної промисловості України.

Динаміку обсягів реалізованої продукції в переробній промисловості України за 2014–2019 рр. наведено на рис. 5.

Виходячи з рис. 5 можна говорити про тенденції зростання протягом весь аналізований період обсягу реалізації: вироблених харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри й інших матеріалів; виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічної продукції; коксу та продуктів нафтоперероблення; основних фармацевтичних продуктів і препаратів; машинобудування; меблів та іншої продукції; ремонту та технічного обслуговування металевих виробів, машин і устаткування. Що стосується хімічних речовин та продукції, то у 2016 році відбулося зниження на 5736,2 млн грн, або на 9,26 %, з подальшим зростанням по роках. Обсяг реалізації виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції зазнав значного спаду у 2019 році: на 81031,1 млн грн, або на 61,51 % від попереднього року, незважаючи на тенденції зростання у попередні роки. Щодо обсягів реалізації металургійного виробництва, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, то у 2019 році відбулося зниження до попереднього періоду на 68707,7 млн грн, або на 14,81 %.

Проаналізуємо динаміку обсягів реалізації переробної промисловості України за період 2014–2019 рр. у доларовому еквіваленті США (рис. 6).

у переробній промисловості відновилося з 2017 року. Станом на 2019 рік усього промисловість складає 95,62 % від 2014 року, в тому числі: переробна промисловість – 90,94 %; добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 118,42 %; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 97,26 %; водопостачання, каналізація, поводження з відходами – 90,79 %. Структуру обсягів реалізованої промислової продукції за 2019 рік наведено на рис. 4.

Отже, виходячи з рис. 6 можна бачити, що тенденція дещо інша від графіку у гривневому еквіваленті. Так, суттєвий спад відбувся у 2015 році за всіма галузями переробної промисловості, окрім виробництва меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин та устаткування, за яким ми бачимо збільшення до попереднього року на 501,82 млн дол. США, або на 77,87 %, з подальшим зростанням по роках. За всіма іншими галузями бачимо спад у 2015 році. Станом на 2019 році кожною галуззю від 1 до 11 досягнуто таке значення коефіцієнта порівняно з 2014 роком: 0,96; 1,13; 0,97; 0,75; 0,71; 1,16; 0,41; 0,8; 0,92; 3,13; 1,16.

Структуру обсягів реалізованої продукції переробної промисловості України станом на 2019 рік наведено на рис. 7.

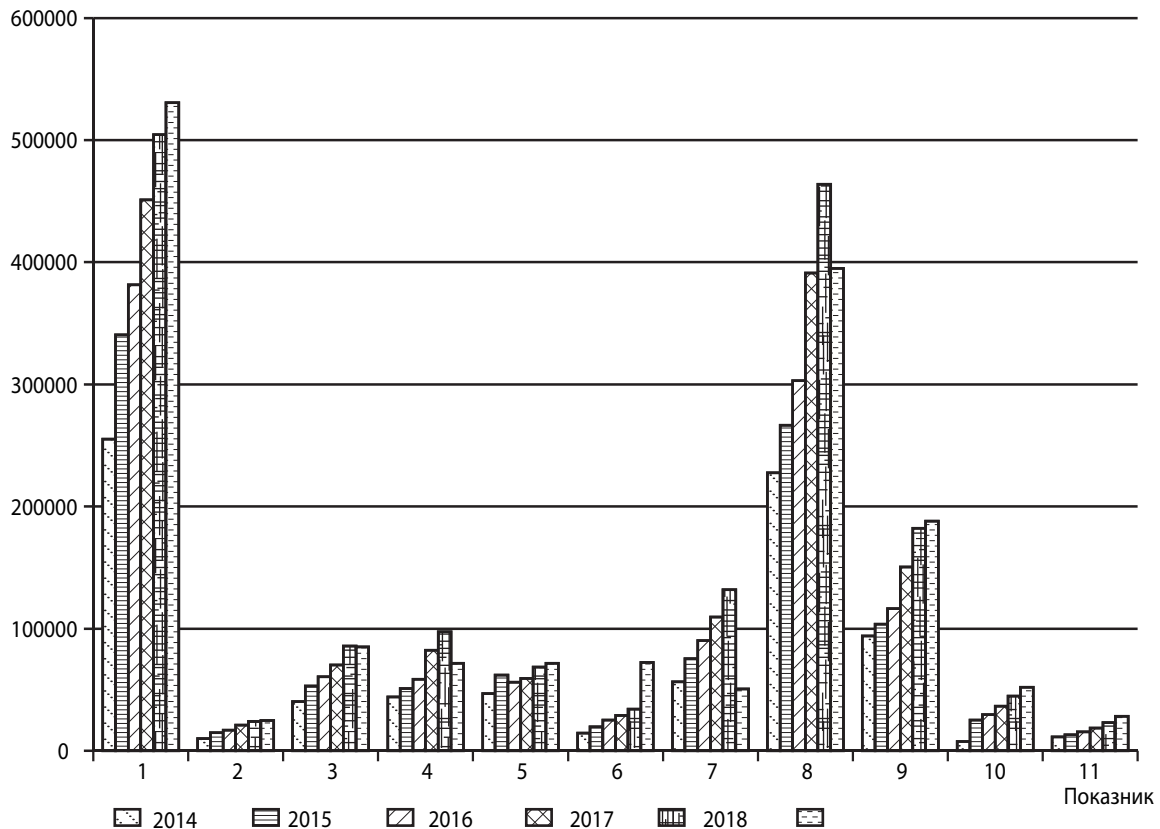
З рис. 7 видно, що найбільша питома вага переробної промисловості припадає на виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 33,21 %. Друге місце посідає металургійне виробництво – 24,74 % і третє місце посідає машинобудування, на яке припадає 11,77 %. На ці галузі припадає 69,72 %.

Проаналізуємо динаміку обсягів реалізації продукції машинобудування в Україні за період 2014–2019 рр. у розрізі (рис. 8).

Так, з рис. 8 видно: що стосується обсягів реалізації з виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, то в гривневому еквіваленті спостерігається зростання по всіх роках періоду, що аналізується. Водночас у доларовому еквіваленті ми бачимо різке зниження у 2015 році на 287,3 млн дол. США, або на 47,09 %, до 2014 року. Потім тренд пішов на збільшення, проте слід зазначити, що рівень 2019 року складає на сьогодні 81,94 % від 2014 року.

У галузі електричного устаткування ситуація така: у гривні тенденція збільшення по роках, у доларі США різке зменшення у 2015 році до 2014 році, а саме на 644,61 млн дол. США, або на 39,7 %, у 2016 році зменшення продовжи-

Обсяг реалізованої продукції, млн грн

1 – виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; 2 – текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; 3 – виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; 4 – виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; 5 – виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; 6 – виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів; 7 – виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; 8 – металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, 9 – машинобудування; 10 – виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин та устаткування; 11 – ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів, машин і устаткування

Рис. 5. Динаміка обсягу реалізованої продукції в переробній промисловості України за період 2014–2019 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [8]

лося і складо 29,92 млн дол. США, або 3,05 %. З 2017 року по 2018 рік було збільшення, проте у 2019 році до попереднього відбувся незначний спад на 8,6 млн дол. США, або на 0,64 %.

Щодо галузі машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, до якої входить виробництво: машин і устаткування загального призначення, інших машин і устаткування для сільського та лісового господарства, металообробних машин і верстатів, інших машин і устаткування спеціального призначення, машин і устаткування для металургії, машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва, машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв, перероблення тютюну.

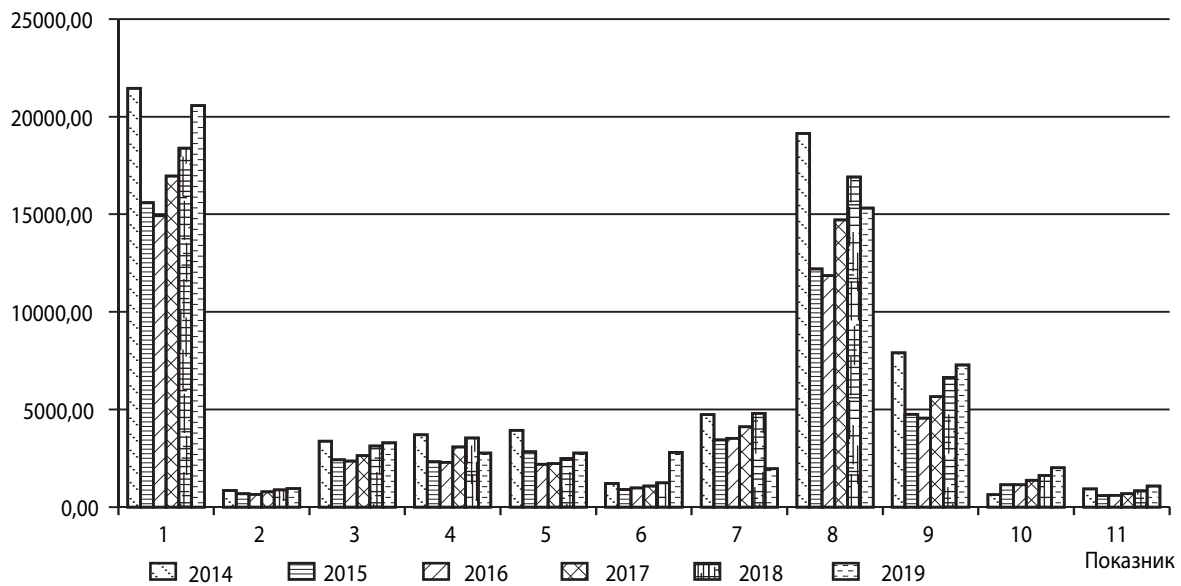
Ситуація така: у 2015 році відбулося зменшення на 781,58 млн дол. США, або на 31 %, до 2014 року. Потім по роках відновилося тенденція зростання. Показник 2019 року дорівнює 97 % від показника 2014 року.

Що стосується обсягу реалізації виробництва автотранспортних засобів, причепів, напівпричепів та інших транспортних засобів, то у гривневому еквіваленті прослідковується тенденція збільшення. У доларовому еквіваленті у 2015 році відбулося зниження на 1451,22 млн дол. США, або на 46 % до 2014 року. З 2016 року зростання відновилось. У 2019 році показник склав 96 % від 2014 року.

Станом на 2019 рік 41,79 % обсягів реалізації виробництва машинобудування в Україні займає реалізація виробництва автотранспортних засобів, причепів, напівпричепів та інших транспортних засобів; 33,13 % – машини і устаткування, не віднесені до інших угруповань, до яких входить виробництво; 18,22 % – електричне устаткування та 6,6 % – комп'ютери, електронна та оптична продукція.

Для повноти картини щодо аналізу соціально-економічного розвитку промислових підприємств України проаналізуємо фінансові результати діяльності промислових підприємств в цілому та у машинобудуванні зокрема за 2010–2018 рр. (рис. 10).

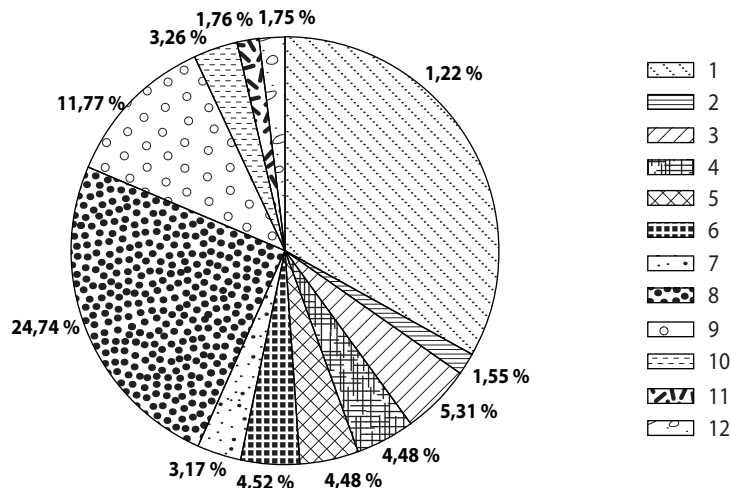
Обсяг реалізованої продукції, млн дол. США

1 – виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; 2 – текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; 3 – виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; 4 – виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; 5 – виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; 6 – виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів; 7 – виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; 8 – металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, 9 – машинобудування; 10 – виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин та устаткування; 11 – ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів, машин і устаткування

Рис. 6. Динаміка обсягу реалізованої продукції в переробній промисловості України за період 2014–2019 рр. у доларовому еквіваленті США

Джерело: побудовано авторами на основі [7–9]

1 – виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; 2 – текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; 3 – виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; 4 – виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; 5 – виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; 6 – виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів; 7 – виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; 8 – металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, 9 – машинобудування; 10 – виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин та устаткування; 11 – ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів, машин і устаткування

Рис. 7. Структура обсягів реалізації продукції переробної промисловості України за 2019 рік

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі [8]

Обсяг реалізації продукції машинобудування

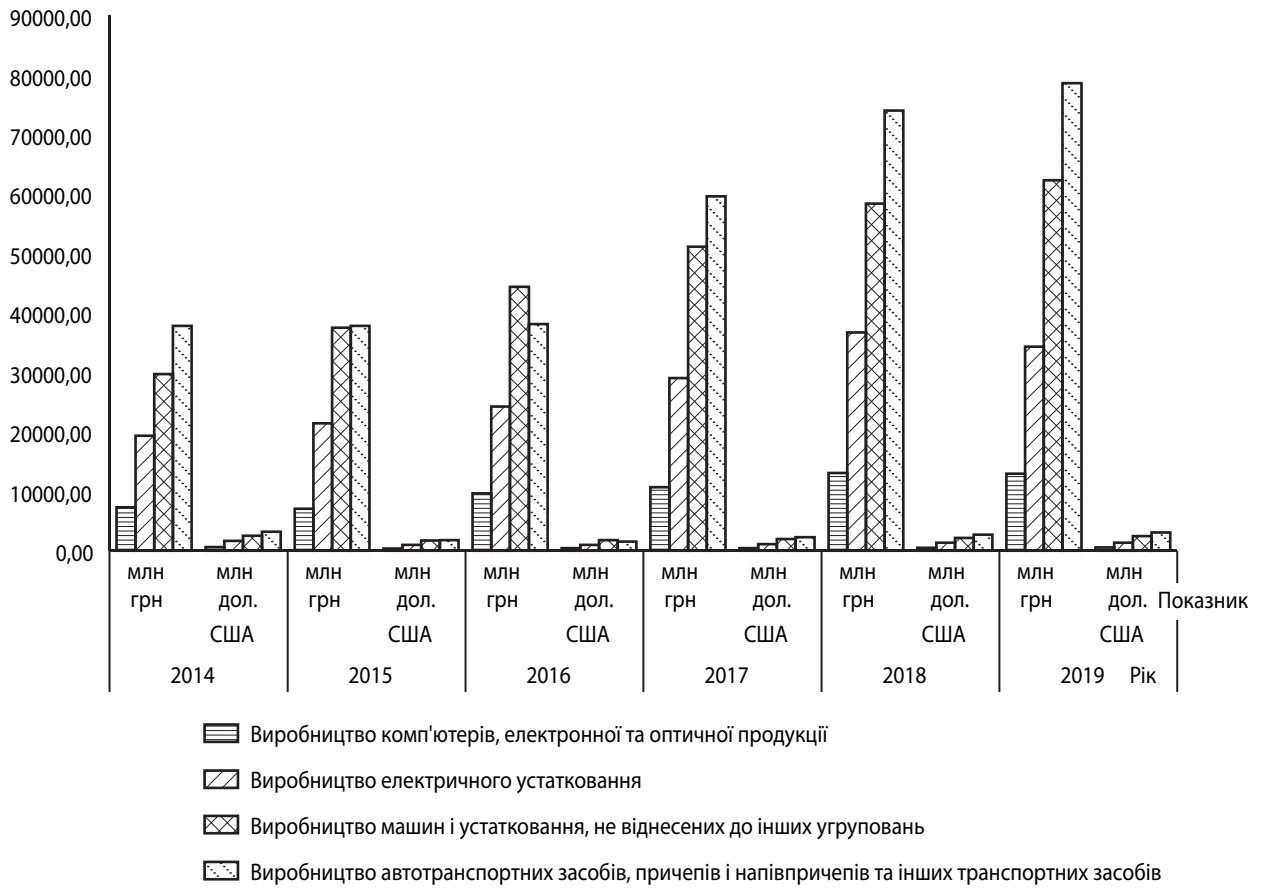

Рис. 8. Динаміка обсягів реалізації продукції машинобудування України за період 2014–2019 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі [7–9]

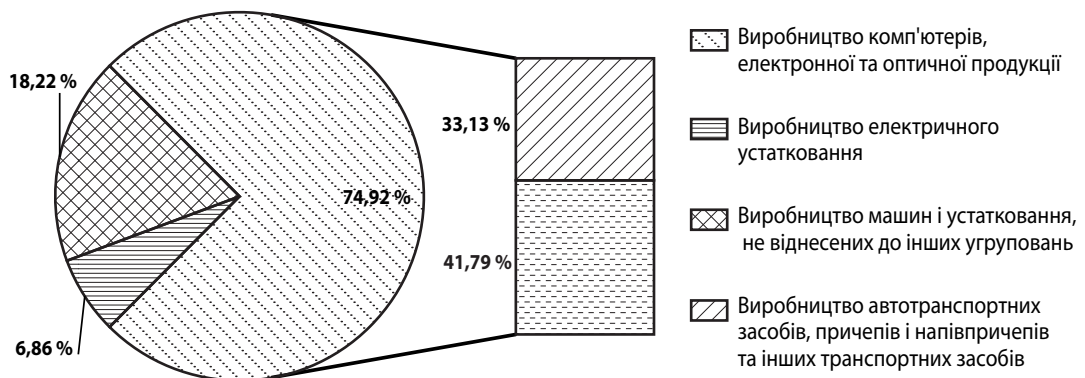
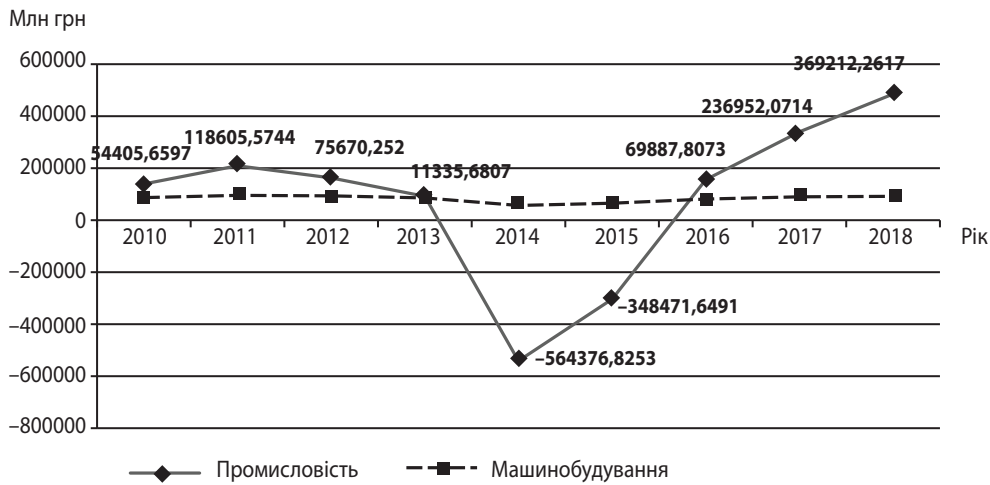

Рис. 9. Структура обсягів реалізації машинобудівного виробництва України на 2019 рік

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності

Підприємства, що отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств

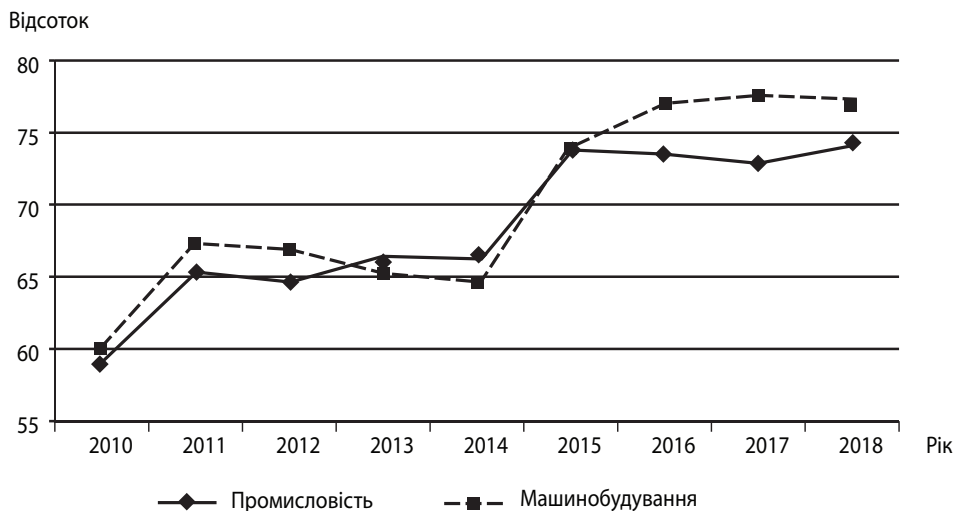

Рис. 10. Фінансові результати діяльності промислових підприємств у цілому та у машинобудівній галузі України зокрема, 2010–2018 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

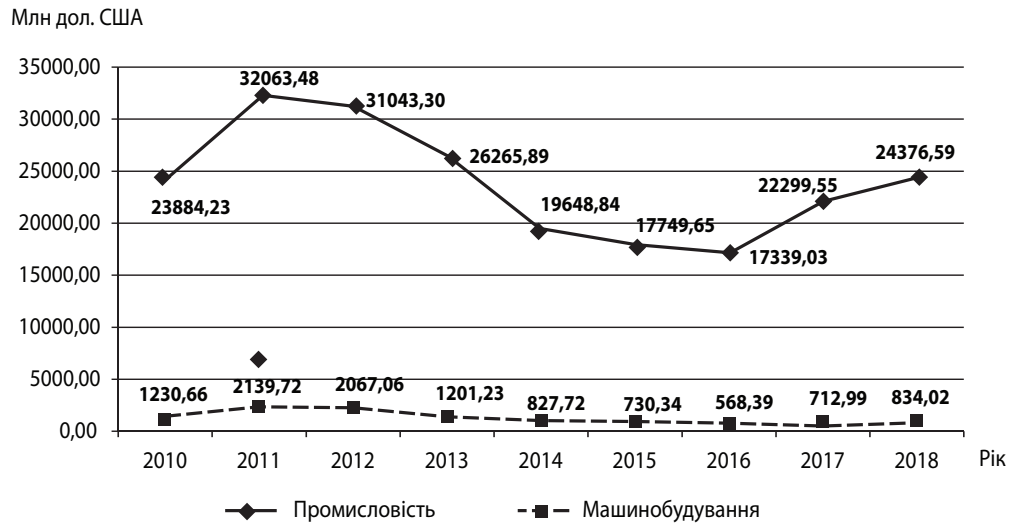
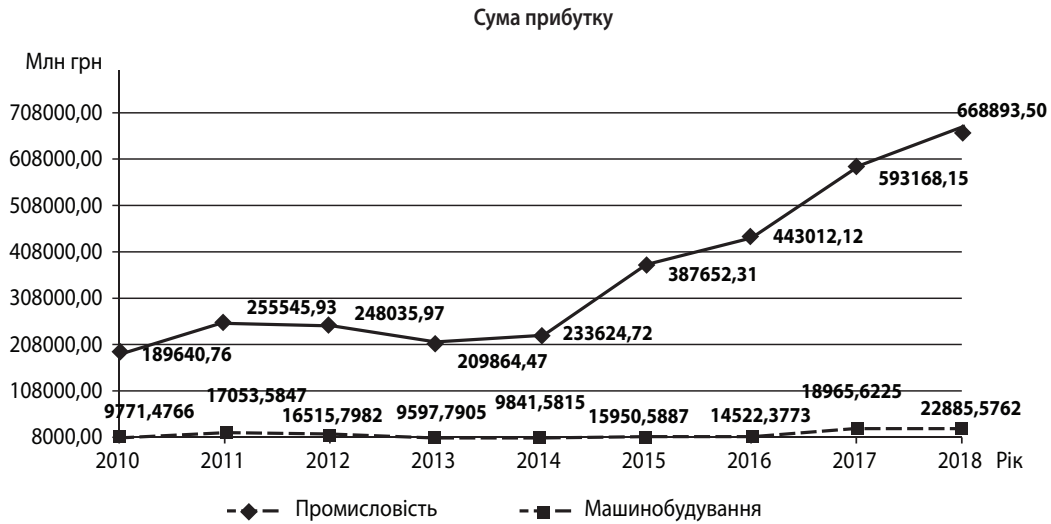

Рис. 10. (Продовження)

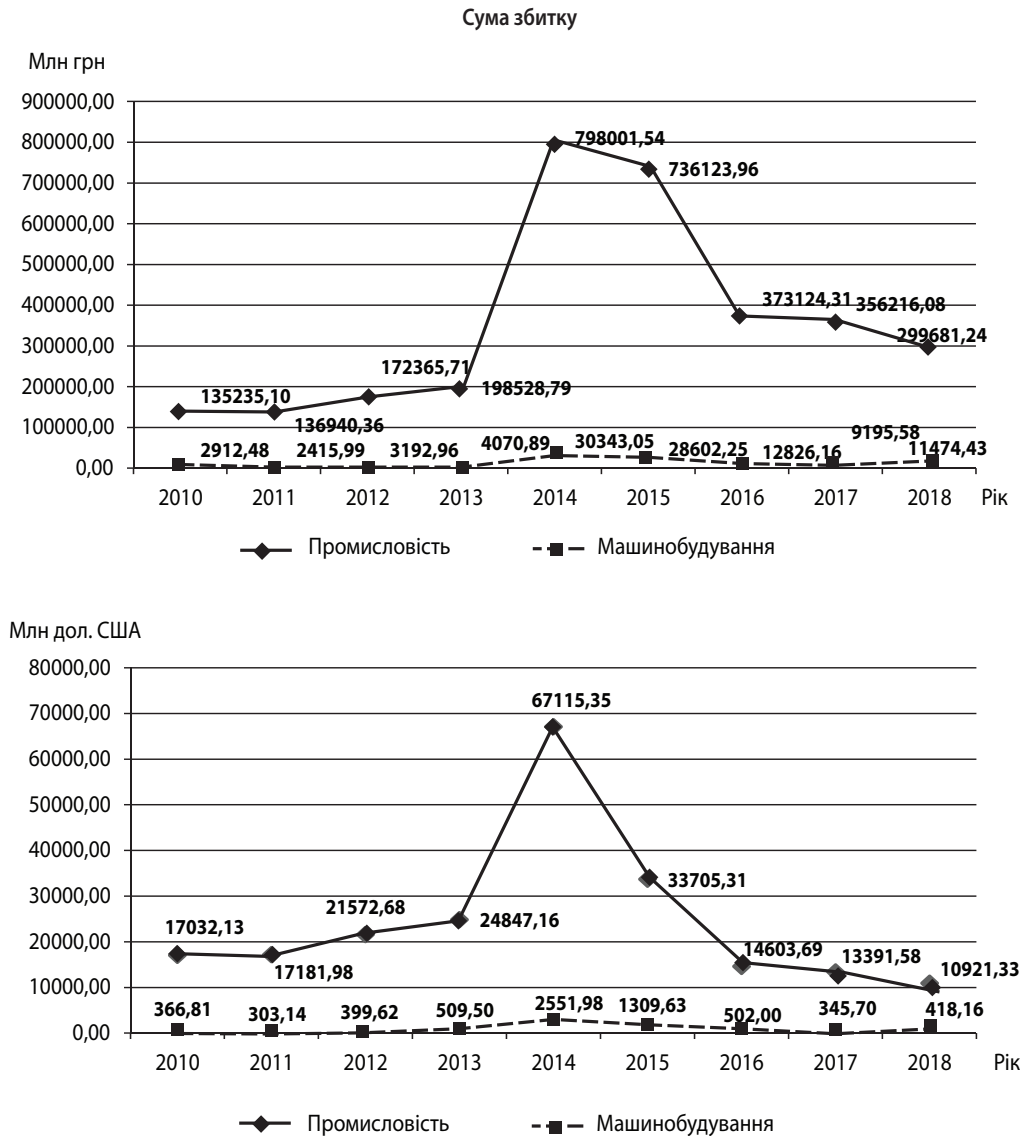

Рис. 10. (Закінчення)

Проведений аналіз дає можливість говорити про таке: найнижчий фінансовий результат до оподаткування було отримано у 2014 році по промисловості в цілому мінус 564376,83 млн грн або у еквіваленті долара США мінус 47466,51 млн, зокрема, у машинобудуванні мінус 20105,47 млн грн або мінус 1724,26 дол США. З 2015 року ситуація почала вирівнюватися. З 2016 року фінансовий результат в цілому по промисловості став позитивним.

Динаміка кількості підприємств, що отримали прибуток, у цілому позитивна. Так, по промисловості станом на 2018 рік процент склав 74,3 %, а по машинобудуванню – 77 %. Незначне зниження відбулося по промисловості у 2017 році та склало до попереднього року 0,55 %, а у машинобудуванні у 2018 році до попереднього – 0,7 %.

Сума прибутку по промислових підприємствах почала зменшуватися з 2012 року і до 2013 року включно до попередніх років, а саме в абсолютному вимірі на мінус 7509,97 млн грн.

Сума прибутку по промислових підприємствах почала зменшуватися з 2012 року і до 2013 року включно до попередніх років, а саме в абсолютному вимірі на мінус 798001,54 млн грн, або 67115,35 млн дол. США.

Щодо машинобудування, то найбільший сукупний збиток по підприємствах був отриманий у 2013 році, у гривні – 30343,05 млн, у доларі США – 2551,95 млн. До 2018 року намілилася тенденція зниження, проте у 2018 році включно по промисловості в цілому, а по машинобудуванню – до 2017 року включно, тому що у 2018 році збиток збільшився на 2278,84 млн грн, або на 25 % до попереднього, або на 72,47 млн дол. США, та на 17 %.

Намілилася тенденція щодо збиткових підприємств у промисловості в цілому та машинобудуванні зокрема, щодо загальної кількості підприємств. Тільки слід зазначити, що за весь період з 2010 року по 2018 рік збільшення відбулося у 2018 році до 2017 року на 0,55 % та 0,7 % відповідно.

Завершимо аналіз дослідження динаміки змін рентабельності операційної діяльності підприємств машинобудівної галузі (рис. 11).

З рис. 11. видно, що діапазон рентабельності операційної діяльності у промисловості знаходиться у діапазоні 0,87–6,82 %. Граничний діапазон цього інтервалу відобра-

жують 2015 та 2017 рр. відповідно. Що стосується машинобудівних підприємств, то найнижче значення приходить на 2014 рік і складає -2,35 %, а найвище дорівнює 9,86 % і припадає на 2012 рік. У 2018 році порівняно з 2017 роком зниження складо по промисловості – 2,29 %, а по машинобудуванню – 0,56 %.

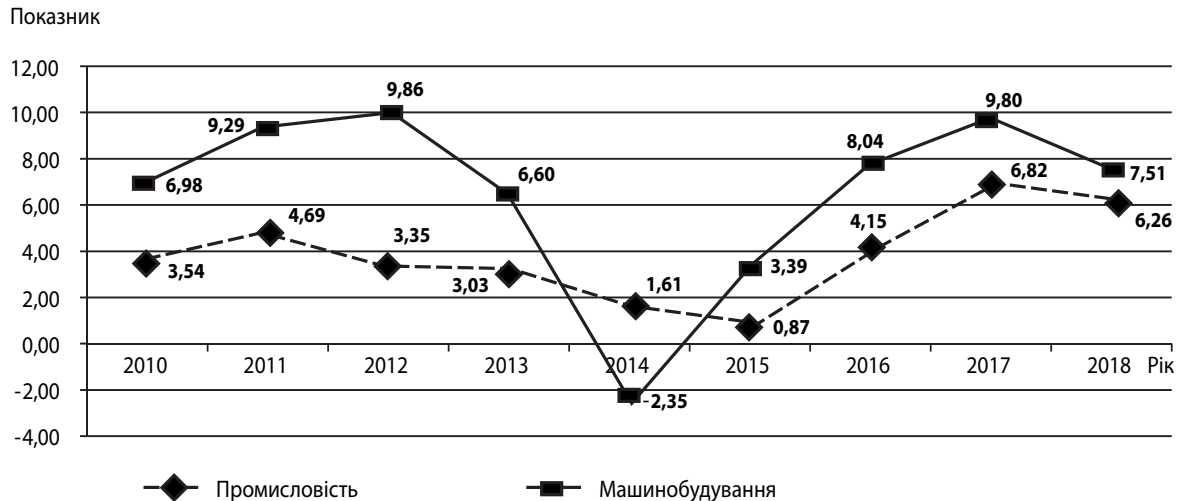

Рис. 11. Динаміка зміни рентабельності операційної діяльності машинобудівних підприємств України за 2010–2018 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Висновок. Щодо проведеного аналізу можна зробити такі висновки, узагальнення та виділити певні тенденції, а саме:

- на сьогодні відбувається поступове подолання наслідків фінансової кризи та політико-економічних наслідків процесів, що мали місце в країні в останні роки;
- розвиток вітчизняного машинобудування має цілий комплекс проблем, основною з яких є застаріла матеріально-технічна база, що, як наслідок, відображається на конкурентоспроможності підприємств в цілому через негативний вплив на якість і собівартість продукції та її невідповідність вимогам світового ринку;
- частка машинобудування у структурі промисловості України є незначною, а саме 11,77 % станом на 2019 рік, що дозволяє говорити про неефективну структуру промисловості;
- галузі вітчизняного машинобудування притаманні висока ресурсоемність, енергоємність і матеріалоемність продукції, а також низькі темпи розробки, освоєння і випуску нової продукції;
- рентабельність операційної діяльності вітчизняних підприємств загалом досить низька та знижується у 2018 році, що негативно впливає на їх розвиток, а також призводить до низької інноваційної активності через те, що основним джерелом фінансування інноваційного процесу залишаються власні кошти підприємств;
- кількісний склад працівників промислових підприємств знижується, в той час як і гіршає їх

якісний склад, що є наслідком того, що заробітна плата на них значно нижча за середньосвітову, а з урахуванням активізації процесів відтоку висококваліфікованих кадрів через трудову міграцію це призводить до дуже тривожних тенденцій.

В цілому, на базі проведеного дослідження, можна говорити, що вітчизняні підприємства об'єктивно потребують інтенсифікації управління своєю економічною поведінкою задля підвищення конкурентоспроможності всієї ієрархії суб'єктів соціально-економічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гагаринов А. В., Кобзев П. М., Котляр А. А. Энтропийная системная катастрофа XX века: сущность, причины, последствия. *Бизнес Информ.* 2015. № 5. С. 8–15.
2. Кобзев П. М. Системный подход к совершенствованию государственного управления и местного самоуправления. *Управление развитием.* 2005. № 2. С. 13–16.
3. Садеков А. А., Заїка Ю. А. Процес формування економічної поведінки підприємств. URL: nbuv.gov.ua/j-pdf/Torg_2011_13_4.pdf
4. Зубенко В. О., Толстова А. В. Моделирование экономической поведінки в современных условиях развития экономики Украины. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2011. № 36. С. 37–41.
5. Цапенко В. Ю. Інституціональні обмеження в економічній поведінки підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2015. № 1. С. 227–230.
6. Гавкалова Н. Л., Аведян Л. Й., Матвеев П. М. Формування управлінсько-поведінкових рішень на основі моделі оцінювання економічної поведінки підприємства // Інноваційні платфор-

ми управління економічними процесами в умовах цифровізації економіки : кол. моногр. / за ред. В. В. Прохорової. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2020. С. 85–90.

7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Національний банк України. URL: <https://www.bank.gov.ua/>

9. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/>

REFERENCES

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Gagarinov, A. V., Kobzev, P. M., and Kotlyar, A. A. "Entropogennaya sistemnaya katastrofa XX veka: sushchnost, prichiny, posledstviya" [Entropogenic Systemic Catastrophe of the XX Century: Essence, Causes, Consequences]. *Biznes Inform*, no. 5 (2015): 8-15.

Havkalova, N. L., Avedian, L. I., and Matvieiev, P. M. "Formuvannia upravlinsko-povedinkovykh rishen na osnovi modeli otsiniuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstva" [Formation of Managerial and Behavioral Decisions Based on the Model of Assessing the Economic Behavior of the Enterprise]. In *Innovatsi-*

ini platformy upravlinnia ekonomichnymy protsesamy v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky, 85-90. Kharkiv: Vyd-vo Ivanchenka I. S., 2020.

Kobzev, P. M. "Sistemnyi podkhod k sovershenstvovaniyu gosudarstvennogo upravleniya i mestnogo samoupravleniya" [A Systematic Approach to Improving Public Administration and Local Self-government]. *Upravlinnia rozvytkom*, no. 2 (2005): 13-16.

Minfin. <https://minfin.com.ua/ua/>

Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://www.bank.gov.ua/>

Sadiekov, A. A., and Zaika, Yu. A. "Protses formuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstv" [The Process of Forming the Economic Behavior of Enterprises]. nbuv.gov.ua/j-pdf/Torg_2011_13_4.pdf

Tsapenko, V. Yu. "Instytutsionalni обмеzhennia v ekonomichnii povedinky pidpriemstv" [Institutional Constraints in the Economic Behavior of Enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 1 (2015): 227-230.

Zubenko, V. O., and Tolstova, A. V. "Modeliuvannia ekonomichnoi povedinky v suchasnykh umovakh rozvytku ekonomiky Ukrainy" [Modeling of Economic Behavior in Modern Conditions of Economic Development of Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 36 (2011): 37-41.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2020 р.